

Vuoigatvuodát ja bálvalusat

Moanat vuoigatvuodát leat áigeovdilat sihke pasientii ja oapmahaččaide dalle go olmmoš oažžu demeansadiagnosa ja dan geažil dárbbáša veahki. Golbma lága leat earenoamáš dehálaččat pasienttaid vuoigatvuodaid muddema ja dearvvašvuodabálvalusaid ovddasvástádusa ja geatnegasvuodaid dáfus.

- Pasieanta- ja geavaheaddjivuoigatvuodáláhka
- Dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusláhka
- Spesialistadearvvašvuodáláhka

Pasieanta- ja

geavaheaddjivuoigatvuodáláhka – Čilge mat vuoigatvuodát olbmos leat dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusaide – sáhttet leat vuoigatvuodát sihke fástadoaktára, suohkana ja buohcceviesu oktavuodas.

Lea vuoigatvuodta oažžut dárbbášlaš dieđuid nu, ahte dat leat heivehuvvon pasieantta kultur- ja gielladuogáži vai pasieanta galgá ipmirdit dieđuid sisdoalu. Sámegeilat dearvvašvuodabargit dahje dulka sáhttet leat dárbbášlaš doaibmabijut deavdit dán vuoigatvuoda pasieanttaide geain lea sámi kultur- ja gielladuogáš.

Sámelága § 3-5 addá vuoigatvuoda bálvaleami oažžut sámegeillii, jus dan háliideaš, báikkálaš, ja guvllolaš almmolaš dearvvašvuoda- ja sosiálaásahusain sámi hálddašanguovllus.

Dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusláhka – Čilge earret eará maid dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusaid suohkan galgá fállat.

Spesialistadearvvašvuodáláhka – Čilge mii ovddasvástádusaid spesialistadearvvašvuodabálvalusas lea, earret eará sáhtu dáfus buohccevissui ja go sisačálihuvvot buohccevissui.

Ohcat bálvalusaid

- Olmmoš sáhtta ieš ohcat suohkanlaš bálvalusaid
- Oapmahaččat sáhttet ohcat jus lea fápmudus
- Nammaduvvon váldeguoddis sáhtta vuoigatvuodta ohcat fápmudusa haga

Olmuin geain lea demeansa, lea nugo earáin ge vuoigatvuodta oažžut dárbbášlaš bálvalusaid sihke suohkanis ja spesialistadearvvašvuodabálvalusas.

Ovttaskasolbmo dárbu dat mearrida maid bálvalusaid olbmos lea vuoigatvuodta oažžut.

Spesialistadearvvašvuodabálvalusa bálvalusaide, mii ii leat fáhkkaveahkki, dárbbáša sáddejumi doaktáris dahje eará spesialisttas.

Olmmoš gii dárbbáša suohkanlaš bálvalusaid, sáhtta ieš ohcat daid bálvalusaid maid háliida. Seamma guoská nammaduvvon váldeguoddi geas lea mandáhtta persovnnalaš dásis. Earát maid sáhttet ohcat geavaheaddjiid ovddas bálvalusaid, ovdamearkka dihte oapmahaččat, muhto dalle ferte bidjat mielddusin čálalaš fápmudusa das gean ovddas ohcá. Vaikko ii gávdno fápmudus, de oapmahaččaid bálvalusohcan geavaheaddjái dattetge dábálaččat mielddisbuktá ahte suohkan geatnegahtto iskat lea go dárbu bálvalusaide. Jus geavaheaddji ii hálit bálvalusaid mat suohkana mielas dárbbášuvvojit, de ii sáhte álggahit bálvalusaid jus dasa ii gávdno earenoamáš láhkavuoddu.

Buot suohkaniin galget leat moanat bálvalusfálaldagat, eará fálaldagat ges sáhttet rievddadit suohkaniid mielde. Suohkan lea geatnegahtton bagadallat, ja sihke pasieanta ja oapmahaččat sáhttet váldit oktavuoda suohkaniin oažžut dieđuid ja veahki ohcat bálvalusaid.

Suohkan galgá dahkat mearrádusa mii sáddejuvvo ohccái, go leat ohcon bálvalusat ruovttus dahje buohcceviesossadji mii bistá guhkit go 14 beaivvi. Suohkan galgá sáddet gaskaboddosaš vástádusa man guhká árvvoštallet ádjánit meannudemiin, jus ádjánit badjel mánu meannudit ohcama.

Suohkan dat mearrida mat bálvalusat ovttaskaspasieanttas galget leat, muhto pasieantta galgá guldalit, ja bálvalusfálaldat galgá nu bures go vejolaš hábmejuvvot ovttas pasieanttain. Jus pasieanttas ii leat miehtangelbbolašvuodta, de pasieantta lagamus oapmahaččain lea vuoigatvuodta mielváikkuhit ovttas pasieanttain.

Áigeovdilis bálvalusat/fálaldagat

Dát bálvalusat ja fálaldagat sáhttet áigeovdilat, muhto maiddái eará fálaldagat sáhttet fálljuvvot:

Demeansadávdá čielggadeami ja diagnostiserema dahká dábálaččat fástadoavttir, muhto maiddáí spesialistadearvvašvuodabálvalus.

Praktihkalaš veahkki sáhtá leat ruovttus oážžut veahki čorgemii dahje borramiid heivehit.

Suohkan gos pasieanta orru, sáhtá addit dieđuid fáldadain mat suohkanis lea.

Duddema sáhtá fállat sidjiide geain leat earenoamáš lossa fuollabarggut. Dudden dábálaččat mearkkaša ahte pasieanta oážžu oanehisáigge orrut buhcciidsiiddas, vai oapmahaččat ožžot muhtun áigodahkii friddja fuollabargguin.

Doarjjaolmmoš lea fáldat olbmuid geat dárbašit veahki sosiála eallimii ja kultuvrralaš vásáhusaide.

Ruovttubuohecedikšun sáhtá leat ruovttus veahkehit omd. dikšut háviid dahje dálkasiid addit dahje eará dearvvašvuodaveahki addit pasieanttaide geat ieža eai nagot fitnat dearvvašvuodabálvalusas.

Buoheviessosadji dábálaččat lea easkka áigeguovdil go pasieanta dárbaša birrajándora divššu ja ii leat šat dohkálaš bálvalusaid addit ruovttus.

Fysioterapiija sáhtá dárbbu mielde fállat pasieantta ruovttus, fysioterapiijadoaimma lanjain dahje buoheviessus.

Bátndearvvašvuodabálvalusat ja buorre njálbmeráinnasvuohka lea dehálaš buohkaide, maiddáí demeansaolbmuid. Buorre bátnedikšu sáhtá eastadit bákčasiid ja unohisvuoda, biebmováttisvuodaid ja másohisvuoda. Pasieanttain geat ožžot ruovttubuohecedikšuma guhkit go golbma mánu, ja pasieanttain geat orrot buhcciidsiiddas, lea vuoigatvuohka nuvtá bátnedikšumii. Báikkálaš bátndearvvašvuodabálvalus sáhtá addit eanet dieđuid.

Spesialistadearvvašvuodabálvalus lea áigeguovdil go olbmot geain lea demeansa,

dárbašit eanet dearvvašvuodabálvalusaid go dan maid suohkan sáhtá addit. Dalle galgá pasieanta čujuhuvvot spesialistadearvvašvuodabálvalussii.

Fuollabálkká sáhtá addit oapmahaččaide ja earáide geain leat earenoamáš lossa barggut fuolahit olbmo geas lea dávdá dahje hedjonan doaibmanákca, omd. demeansa. Suohkan dat árvvoštallá leago fuollabálkká dohkálaš ja heivvolaš fáldat, vai galget go baicca fállat eará bálvalusaid.

Oktagaslaš plána lea vuoigatvuohka pasieanttaide geat dárbašit bistevas ja ovttahttojuvvon bálvalusaid mánggáin doaimmain. Pasieanttat geat háliidit oktagaslaš plána, sáhttet váldit oktavuoda suohkaniin.

Leat buohcci, dahje fuolahusa fállat buohcci olbmui, sáhtá maiddáí addit vuoigatvuoda eará ekonomalaš doarjjaortnegiidda. Don sáhtá váldit oktavuoda NAV:in oážžut eanet dieđuid vuododoarjaga ja veahkkedoarjaga birra. Dát leat doarjagat maid sáhtá addit go leat liigegolut dávdá geažil, ja go leat earenoamáš dikšo- ja bearráigeahččodárbbut.

TT-goarta lea ortnet mainna oážžu hálbibut sáhtu. Dat ii leat vuoigatvuohka. Fylkkagiella dahje suohkan sáhtá addit eanet dieđuid ortnega birra du fylkkas.

Váidivejolašvuohka

Jus ohcá, ii ge oáččo daid bálvalusaid maid oaivvilda iežas dárbašit, de sáhtá dán váidit. Váidaga galgá álggos sáddet suohkani. Jus suohkan ii rievdat mearrádusa ja atte dan fáldaga maid pasieanta háliida, de suohkan galgá sáddet váidaga viidáset fylkkamánái.

Jus olmmoš lea čujuhuvvon spesialistadearvvašvuodabálvalussii ja oážžu biehttalusa, de sáhtá bivdit ođđa árvvoštallama.

Jus leat eambo gažaldagat demeansa ja vuoigatvuodaid birra, de sáhtá jearrat eanet dieđuid suohkanis, pasieanta- ja geavaheadjjiáittardeaddjis dahje fylkkamánis.

Ráhkadan Dearvvašvuoda- ja sosiálaossodat, Finnmarkku Fylkkamánái ja duogázin Demeansa ja vuoigatvuodat-filbma (2015) Agáiduvvan, ráhkadan Dearvvašvuoda- ja sosiálaossodat, Vestfolda Fylkkamánái.